

สรุปและวิเคราะห์ผลความร่วมมือ

ความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างอาเซียนกับญี่ปุ่นในโครงการ STABEX และโครงการอุตสาหกรรมอาเซียน เท่าที่ได้ศึกษาสรุปผลได้ว่า การดำเนินงานเป็นไปอย่างล่าช้าไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร การตอบสนองของญี่ปุ่นต่ออาเซียนในความร่วมมือดูเหมือนเป็นค่านิยม จึงทำให้ความร่วมมือของญี่ปุ่นถูกวิจารณ์ว่าเป็น "สัญญาว่างเปล่า" (empty promises)¹ ความล่าช้าในความร่วมมือของญี่ปุ่นในแต่ละโครงการจะได้แยกศึกษาวิเคราะห์ที่ดังนี้

โครงการ STABEX ในการให้ความร่วมมือของญี่ปุ่นมักจะตั้งเงื่อนไขเพื่อรักษามลประโยชน์ของตนมากกว่าความเต็มใจ โดยใช้สิทธิพลความเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจของตนเป็นผู้กำหนดสัญญาขอยุติ และปฏิเสธข้อเสนอของอาเซียนตลอดจนบายเบี่ยงข้อเรียกร้องจากฝ่ายอาเซียน ดังกรณีการประชุมระดับผู้เชี่ยวชาญอาเซียน-ญี่ปุ่น ในโครงการ STABEX ซึ่งฝ่ายญี่ปุ่นมองไม่เห็นความจำเป็นในการจัดตั้งโครงการโดยอ้างเหตุผลว่า

1. ความจำเป็นในการจัดตั้งโครงการ STABEX ระหว่างอาเซียนกับญี่ปุ่น แตกต่างจากของกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจยุโรปตั้งโครงการประกันต่อกลุ่มประเทศ ACP พิจารณาแง่การเมืองกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจยุโรปให้การประกันเสถียรภาพรายได้ส่งออกแก่กลุ่มประเทศ ACP เพราะฐานะทางการเมืองแต่เดิมมีความสัมพันธ์กันแบบเมืองแม่และอาณานิคม กลุ่มประเทศ ACP แม้จะได้รับเอกราชแล้วก็ตาม แต่ยังคงต้องการความ

¹Rodney Tasker, "ASEAN : Looking for More Friends Abroad," Far Eastern Economic Review (29 September 1978): 34.

ช่วยเหลือและการดูแลจากอดีตเมืองแม่ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากกลุ่มประเทศเหล่านี้ไม่สามารถยื่นมือช่วยเหลือโดยลำพังตนเองได้เพื่อฐานะทางเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ก็น้อย ฉะนั้นรายได้เขาประเทศซึ่งส่วนใหญ่มาจากการขายสินค้าโภคภัณฑ์ขั้นปฐมและวัตถุดิบ จึงได้รับนอยตาม และแต่ละประเทศของกลุ่ม ACP มีสินค้าโภคภัณฑ์เพียง 2-3 ชนิดเพื่อส่งออก

ส่วนฐานะความสัมพันธ์ระหว่างอาเซียนกับญี่ปุ่น เป็นความสัมพันธ์แบบเสมอภาคกัน ติดต่อกาขายแบบอิสระ และฐานะทางเศรษฐกิจของอาเซียนดีกว่าสามารถพึ่งพาตนเองได้ เพราะมีทรัพยากรธรรมชาติและสินค้าโภคภัณฑ์ที่ส่งออกเป็นที่ต้องการของญี่ปุ่นและตลาดโลก ญี่ปุ่นจึงไม่เห็นความจำเป็นในการจัดตั้งโครงการ STABEX ต่ออาเซียน

2. ผู้เชี่ยวชาญของญี่ปุ่นแสดงความวิตกเห็นว่า ฝ่ายญี่ปุ่นไม่เชื่อเรื่องการประกันราคาสินค้าโภคภัณฑ์ เพราะญี่ปุ่นเชื่อว่าความยุ่งยากทั้งหลายที่มีอยู่ตลอดเวลาในการขึ้นลงของราคาสินค้าเกิดจากอิทธิพลของตลาดโลก ฉะนั้นการขึ้นลงของรายได้จากการขายสินค้าโภคภัณฑ์ของอาเซียนจึงมิใช่เกิดจากญี่ปุ่นฝ่ายเดียว และญี่ปุ่นซื้อสินค้าโภคภัณฑ์กระจายไปยังภูมิภาคอื่น ๆ ทั่วโลก ไม่ไ้ผูกขาดเฉพาะกลุ่มอาเซียนเท่านั้น และยังอ้างว่าอาเซียนก็มีได้ขายผูกขาดให้กับญี่ปุ่นประเทศเดียว อาเซียนได้ขายสินค้าให้กับกลุ่มประเทศ และประเทศอื่น ๆ ทั่วไป เช่น กลุ่มประชาคมเศรษฐกิจยุโรป สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และตะวันออกกลาง ฯลฯ ดังนั้นญี่ปุ่นจึงไม่เห็นความจำเป็นว่า อาเซียนจะต้องมาจัดตั้งโครงการ STABEX ผูกขาดกับญี่ปุ่น

3. ในการเจรจาต่อรองกันระหว่างผู้เชี่ยวชาญอาเซียน-ญี่ปุ่นนั้น ฝ่ายญี่ปุ่นได้ตั้งข้อเสนอมว่า ถ้าจะให้การประกันเสถียรภาพรายได้ส่งออกแก่อาเซียนแล้ว ญี่ปุ่นก็ควรนำประเทศกำลังพัฒนาในภูมิภาคอื่น ๆ เข้ามาร่วมพิจารณาด้วย และจัดทำโครงการเป็นระบบโลก (globalization) เพราะภูมิภาคส่วนอื่นก็มีสินค้าออกที่สำคัญที่ญี่ปุ่นและตลาดโลกต้องการ เช่น อินเดีย บังกลาเทศ ส่งปอกระเจาออกมาก แลบอเมริกาใต้ส่งกาแฟเป็นสินค้าออกที่สำคัญ ประเทศในแอฟริกาส่งโกโก้ ชา เป็นสินค้าออก และประเทศแถบคาริบเบียน และแปซิฟิกก็มีมะพร้าวและผลิตภัณฑ์มะพร้าวเป็นสินค้าออก ฯลฯ

โครงการอุตสาหกรรมอาเซียน ความร่วมมือของญี่ปุ่นต่อโครงการนี้มีปัญหาความ
 ลำบากในเรื่องการพิจารณาอนุมัติเงินกู้ ระยะเวลาใหญ่ ระยะเวลาปลดหนี้ ตลอดจนอัตรา
 ดอกเบี้ยเงินกู้ โดยญี่ปุ่นจะพิจารณาแต่ละโครงการเป็นราย ๆ ไป แม้ว่าในข้อตกลง
 ความร่วมมือญี่ปุ่นจะตั้งเงื่อนไขว่า โครงการอุตสาหกรรมอาเซียนของแต่ละประเทศจะต้อง
 ได้ศึกษาความเหมาะสมมาเรียบร้อยแล้ว และได้รับการรับรองจากประเทศสมาชิกอื่น ๆ
 ในอาเซียนว่าเป็นโครงการอุตสาหกรรมของอาเซียน ประเทศเจ้าของโครงการ
 อุตสาหกรรมจึงจะเสนอขออนุมัติเงินกู้จากญี่ปุ่นได้เมื่อปฏิบัติตามเงื่อนไขใดครบ แต่ในการ
 ปฏิบัติที่แท้จริงแล้ว ญี่ปุ่นไม่ได้อนุมัติเงินกู้ให้ตามรายงานที่แต่ละประเทศเจ้าของโครงการ
 เสนอไปทันที ญี่ปุ่นจะส่งผู้เชี่ยวชาญของตนมาศึกษาวิเคราะห์ประเมินผลในแต่ละโครงการ
 อีกทีหนึ่ง เพื่อตรวจสอบก่อนอนุมัติเงินกู้ให้แก่ประเทศอาเซียนเจ้าของโครงการอุตสาหกรรม
 ความล่าช้ามีผลเสียต่อการดำเนินงานโครงการอุตสาหกรรม คือค่าของเงินตกลงทุนที่จะ
 ใช้ก่อสร้างดำเนินงานเพิ่มสูงขึ้น ทำให้อาเซียนพยายามรวมตัวกันเรียกร้องให้ญี่ปุ่นเพิ่มเงินทุน
 ช่วยเหลืออีกเท่าตัวจากทุนเดิมที่ให้สัญญาไว้สมัยอดีตนายกรัฐมนตรีพูกะ

ความล่าช้าในการให้ความร่วมมือแก่อาเซียนทั้ง 2 โครงการนี้ สังเกตได้ว่า
 ญี่ปุ่นมุ่งรักษาดุลประโยชน์ของตนเป็นสำคัญ จากการศึกษาวิเคราะห์มาข้างต้นพอที่จะพิสูจน์
 สมมุติฐานในการศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ประการที่ 1 ได้ว่า ญี่ปุ่นร่วมมือกับอาเซียนใน
 โครงการ STABEX และโครงการอุตสาหกรรม เพราะญี่ปุ่นเห็นว่ากลุ่มอาเซียนพยายาม
 เปิดความสัมพันธ์ทางการค้ากับประเทศ และกลุ่มประเทศอื่นเพื่อวางดุลย์กับตน จึงหาทาง
 แก้ไขโดยหันมาให้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ เพื่อรักษาดุลประโยชน์ของตน มากกว่าจะ
 เล็งเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มเพื่อเป็นพลังต่อรองทางเศรษฐกิจของอาเซียน

วิเคราะห์สาเหตุความล่าช้าในการร่วมมือทางเศรษฐกิจ

เมื่อทราบถึงผลความร่วมมือระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียนว่าเป็นไปอย่างล่าช้าแล้ว
 จะได้ศึกษาวิเคราะห์ถึงสาเหตุดังนี้

1. เกิดจากการเปลี่ยนแปลงตัวผู้นำของญี่ปุ่นทำให้มีผลกระทบต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นต่ออาเซียน คือแนวความคิดของผู้นำแต่ละคนแตกต่างกันในการดำเนินนโยบายเพื่อรักษาผลประโยชน์ของประเทศ

อดีตนายกรัฐมนตรีฟูกุคะมีความสนใจและกระตือรือร้นในการร่วมมือกับอาเซียน เพราะเล็งเห็นผลกระทบที่จะเกิดกับอาเซียนจากสภาพสูญญากาศทางการเมือง ภายหลังจากสหรัฐถอนตัวออกไปหลังสงครามอินโดจีนยุติลง ฟูกุคะเห็นว่าถึงเวลาอันเหมาะสมแล้วที่ญี่ปุ่นจะก้าวขึ้นสู่ระดับผู้นำโลก โดยอาศัยพื้นฐานความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ¹ เข้ามาบีบบบาทแทนที่สหรัฐในความสัมพันธ์ที่ญี่ปุ่นมีต่ออาเซียนนั้นผูกพันกันอยู่มากทางเศรษฐกิจ ด้วยอาเซียนเป็นตลาดระบายสินค้าที่สำคัญของญี่ปุ่น เป็นแหล่งวัตถุดิบ เป็นแหล่งลงทุนอุตสาหกรรมที่นักธุรกิจญี่ปุ่นเข้ามาลงทุนเป็นจำนวนมาก และเป็นเส้นทางลำเลียงน้ำมันจากตะวันออกกลางไปสู่ญี่ปุ่น ดังนั้นผลประโยชน์ที่ญี่ปุ่นมีอยู่ในอาเซียนจึงมีมหาศาล ถ้าหากว่าอาเซียนถูกแทรกแซงจากภายนอกหรือมีการแข่งขันกันของมหาอำนาจอื่นเข้ามาในอาเซียน นั้นย่อมหมายถึงญี่ปุ่นสูญเสียผลประโยชน์ไป ฉะนั้นญี่ปุ่นต้องพยายามรักษาไว้โดยร่วมมือกับอาเซียนให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ เพื่อให้อาเซียนจะได้มีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและมีความมั่นคงทางการเมือง เป็นผลสืบต่อกัน อีกประการหนึ่งฟูกุคะเข้าใจถึงปัญหาความขัดแย้งทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศกำลังพัฒนา ได้เคยเสนอมาตรการแก้ไขปัญหานี้ในการประชุมสุดยอดชาติอุตสาหกรรม 7 ชาติ ที่กรุงบอนน์ ปี 1978 โดยการจัดตั้งกองทุนรวม และลดเลิกนโยบายคุ้มครองของชาติพัฒนา² เมื่อกลุ่มอาเซียนได้รวมพลังกัน เข้มแข็งเพื่อเจรจาต่อรองและเรียกร้องให้ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายการค้ากับตนให้

¹Mitsuo Kohno, "Japan's Changing Views Toward The North-South Problem," Asia Pacific Community 4 (Spring/Early Summer 1979): 41.

²Ibid., p. 42.

ยุติธรรมขึ้นและเสนอขอความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ ญี่ปุ่นจึงลดค่าที่ของตกลงมารับฟังมากขึ้น พุกตะเมื่อได้เดินทางมาร่วมประชุมสุดยอดอาเซียน ที่กรุงกัวลาลัมเปอร์ ในปี 1977 จึงได้รับข้อเสนอของอาเซียนและให้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจต่ออาเซียนในโครงการ STABEX และโครงการอุตสาหกรรมอาเซียน ทั้งนี้ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาแล้วข้างต้นว่า เพื่อรักษาผลประโยชน์แห่งชาติของตนในอาเซียนเอาไว้

ต่อมาสมัยอดีตนายกรัฐมนตรี มาชาโยชิ โออิระ ได้ลดความสนใจต่ออาเซียนลง แต่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงโดยสิ้นเชิงยังคงสืบทอดเจตนารมณ์ในนโยบายต่างประเทศขั้นพื้นฐานของพุกตะอยู่ โออิระได้ให้ความสนใจต่อสาธารณรัฐประชาชนจีนมาก ด้วยมองเห็นผลประโยชน์ที่จะได้จากจีนมากกว่าอาเซียน เพราะมีการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับจีน ภายหลังจากการลงนาม Sino-Japanese Treaty โดยส่วนตัวโออิระมีความสนใจจีนมาตั้งแต่สมัยเป็นรัฐมนตรีการต่างประเทศในรัฐบาลอดีตนายกรัฐมนตรีทานากะ ได้เป็นผู้หนึ่งที่บุกเบิกเปิดความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างญี่ปุ่นกับจีน ประกอบกับเป็นยุคที่จีนดำเนินนโยบายพัฒนา 4 ทันสมัย ปรับปรุงประเทศทางด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม การทหาร และวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จึงมีการแข่งขันกันหาตลาดการค้าในจีนระหว่างประเทศสมาชิก OECD (Overseas Economic Cooperation Development) โดยเฉพาะ ญี่ปุ่น สหรัฐ และกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจยุโรป ดังนั้นญี่ปุ่นจึงหันไปสนใจจีนและลดความสนใจต่ออาเซียนลง ด้วยเหตุผลที่ญี่ปุ่นต้องการขายสินค้าอุตสาหกรรมและสินค้าประเภททุน ให้แก่จีนนำไปพัฒนาประเทศ และต้องการให้จีนเป็นแหล่งสนองวัตถุดิบที่สำคัญแก่ตน ได้แก่ น้ำมันและแร่ธาตุ¹ ความแตกต่างในตัวบุคคลจึงเป็นสาเหตุหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศ

¹Lau Teik Soon, "Uncertain Prospects for Japan-ASEAN Relation," Asia Pacific Community 4 (Spring/Early Summer 1979):

นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นคนปัจจุบันคือ นายเซนโกะ ชูซุกิ ได้หันมาปรับปรุงสัมพันธภาพกับอาเซียนใหม่ โดยได้เลือกอาเซียนเป็นแห่งแรกของการเดินทางเยือนต่างประเทศ หลังจากที่ได้อำนาจตำแหน่งนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นแล้ว ซึ่งเป็นการแตกต่างไปจากผู้นำคนก่อน ๆ ของญี่ปุ่นที่เคยปฏิบัติมา การที่ชูซุกิเลือกเช่นนี้เพราะได้พิจารณาว่าภายใต้สภาพการณ์ปัจจุบันควรจะต้องเลือกเยือนประเทศใดก่อนที่จะก่อประโยชน์ให้กับตนเองและกับประเทศญี่ปุ่น ชูซุกิได้ตระหนักดีว่า ถ้าเดินทางเยือนสหรัฐเป็นประเทศแรกเหมือนผู้นำคนก่อน ๆ เคยปฏิบัติมา คงจะต้องประสบอุปสรรคทางการเมืองถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรง เพราะกำลังมีปัญหาความขัดแย้งทางด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการค้ากับสหรัฐอยู่ และมีเรื่องสร้างเสริมแสนยานุภาพทางการทหาร นั้นหมายถึงว่าจะมีผลในทางลบมากกว่าทางบวกต่อญี่ปุ่นและต่อฐานะของตน ถ้าเลือกเยือนยุโรปก็มีลักษณะขัดข้อง เช่นเดียวกับสหรัฐ ดังนั้นการเยือนประเทศกำลังพัฒนาจึงเป็นทางออกที่ดีที่สุดสำหรับญี่ปุ่น เขตประเทศกำลังพัฒนาที่มีความสำคัญต่อญี่ปุ่น เขตที่มีความปลอดภัยมากที่สุด เขตที่มีประวัติความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดและยาวนาน เขตที่ญี่ปุ่นสามารถแสดงบทบาทผู้นำได้อย่างเต็มที่ และเขตที่ชูซุกิ จะได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นและสามารถหาคะแนนนิยมเพื่อเสถียรภาพทางการเมืองของตนในอนาคตได้ดีที่สุดก็คือ เขตอาเซียนเท่านั้น¹ ชูซุกิสืบทอดเจตนารมณ์ของนายกรัฐมนตรีคนก่อน ๆ โดยดำเนินนโยบายต่างประเทศหลักของญี่ปุ่นที่มีต่อประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายคือ นโยบายความมั่นคงปลอดภัยทั้งในด้านการทูต ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ และการไถ่มาซึ่งทรัพยากรธรรมชาติ ในการเยือนอาเซียนครั้งนี้ได้เจรจากับผู้นำอาเซียนเพื่อแก้ไขปัญหาความไม่พอใจอันเกิดจากความล่าช้าในการร่วมมือในโครงการอุตสาหกรรมของอาเซียน และโครงการ STABEX ที่ญี่ปุ่นจะได้ให้สัญญาช่วยเหลือไว้ ตลอดจนเจรจากับปัญหาเศรษฐกิจกับสมาชิกอาเซียนแต่ละประเทศ โดยได้หยิบยกปัญหาขึ้นมาเจรจากันแบบสองฝ่าย ชูซุกิได้เสนอให้ความร่วมมือต่ออาเซียน 4 โครงการใหม่เป็นความพยายามผ่อนคลายความไม่

¹บัญญัติ สุรการวิทย์, "หมากการ เมืองก้าวใหม่ญี่ปุ่น-อาเซียน," หน้า 27.

พอใจของอาเซียนลง เพราะความสำคัญของอาเซียนยังคงมีอยู่ต่อเศรษฐกิจญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม การปรับปรุงสัมพันธภาพกันใหม่อีกครั้งหนึ่งนี้ คาดว่าความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างอาเซียนกับญี่ปุ่นใน 2 โครงการ จะได้รับการรื้อฟื้นขึ้นมาเจรจากันใหม่ภายหลังการเยือนอาเซียนของนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่น

2. สาเหตุของความล่าช้าในการร่วมมือทางเศรษฐกิจอีกประการหนึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ว่า ความล่าช้าเกิดจากการปฏิบัติงานในระดับเจ้าหน้าที่ประจำของญี่ปุ่น ซึ่งนำนโยบายของผู้นำไปดำเนินงาน จะเห็นได้ว่านโยบายระดับผู้นำกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่มักจะไม่สอดคล้องกัน อันนโยบายซึ่งผู้นำแถลงไว้เปรียบเสมือนภาพพจน์อันสวยงาม จะกล่าวเช่นไรก็ได้ แต่เมื่อมาถึงระดับเจ้าหน้าที่ประจำแล้ว ก็เป็นการยากที่จะปฏิบัติให้บรรลุผลในเวลาอันรวดเร็ว เพราะการตัดสินใจในการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่นี้ต้องพิจารณาให้รอบคอบหลายขั้นตอนถึงผลได้ผลเสียของประเทศที่จะได้รับในการเจรจาตกลงกัน ทั้งนี้เนื่องจากค่านึงถึงผลประโยชน์แห่งชาติเป็นหลักสำคัญ¹ แม้ฝ่ายอาเซียนเองก็ตระหนักดีในเรื่องนี้ เจ้าหน้าที่ของอาเซียนได้พยายามเจรจาต่อรองให้ได้ผลประโยชน์เข้าฝ่ายตนมากที่สุด

3. วิเคราะห์สาเหตุความล่าช้าที่เกิดจากฝ่ายกลุ่มประเทศอาเซียนบ้างโดยแยกพิจารณาเป็นแต่ละโครงการดังนี้

โครงการ STABEX ความล่าช้าเกิดจากกลุ่มอาเซียนไม่มีฐานอำนาจทางเศรษฐกิจในการต่อรอง ซึ่งเป็นลักษณะเศรษฐกิจของประเทศเกษตรกรรมทั่วไป ซึ่งไม่มีกำลังต่อรองเหมือนกับประเทศอุตสาหกรรม ฉะนั้นความร่วมมือกับญี่ปุ่นในโครงการ STABEX นี้อาเซียนจึงไม่สามารถกำหนดมาตรการใด ๆ ได้ ข้อเสนอส่วนใหญ่ของอาเซียนถูกปฏิเสธ และประการสำคัญการขาดอำนาจต่อรองนี้ทำให้อาเซียนไม่สามารถ

¹ สัมภาษณ์ ณรงค์ฤทธิ์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, ผู้อำนวยการกองพาณิชย์กิจการต่างประเทศ, กรมการต่างประเทศ, กระทรวงพาณิชย์, 21 กรกฎาคม 2523.

กระตุ้นเตือนให้ญี่ปุ่นพิจารณาโครงการดำเนินการก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วได้ กล่าวได้ว่า การร่วมมือกันนี้ขึ้นอยู่กับฝ่ายญี่ปุ่นที่จะกำหนดดำเนินการ เช่น รายการสินค้าโภคภัณฑ์ที่เข้าร่วมโครงการ กองทุนรวมที่ใช้ดำเนินงานโครงการ

การเจรจาระหว่างกันในโครงการที่ผ่านมานับตั้งแต่ตกลงสัญญาร่วมมือกันในปี 1977 ถึงปัจจุบัน ทั้งระดับผู้นำ และระดับเจ้าหน้าที่ ปรากฏว่าฝ่ายอาเซียนไม่สามารถกระตุ้นความก้าวหน้าได้ ญี่ปุ่นมักจะผลักดันการเจรจาข้อตกลงให้เลื่อนออกไป สรุปได้ว่าความล่าช้าเกิดจากฝ่ายอาเซียนขาดฐานอำนาจบีบบังคับ ดังนั้นความร่วมมือจึงเป็นลักษณะประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจร่วมมือกับประเทศกำลังพัฒนาที่ด้อยกว่า ซึ่งประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจสามารถกำหนดกฎเกณฑ์ให้ดำเนินไปตามที่ตนปรารถนาได้ และประเทศกำลังพัฒนาตกอยู่ในสภาพเสียเปรียบ

โครงการอุตสาหกรรมอาเซียน ส่วนใหญ่ปัญหาเกิดจากภายในอาเซียนที่ขัดแย้งกันเองในข้อตกลงอนุมติโครงการต่าง ๆ เพราะเรื่องผลประโยชน์ ทำให้การดำเนินงานโครงการอุตสาหกรรมเป็นไปอย่างล่าช้าและบางโครงการถึงกับต้องล้มเลิกไป นอกจากนี้เงื่อนไขที่ญี่ปุ่นกำหนดให้ในการกู้ยืมเงินเป็นไปในลักษณะให้แก่งแย่งกัน บางโครงการล่าช้าเพราะปัญหาเกิดจากภายในประเทศเจ้าของโครงการเอง ดังจะได้พิจารณาเป็นโครงการ ๆ ไปดังนี้

กรณีการล้มเลิกของโครงการอุตสาหกรรมเครื่องยนต์ดีเซลของสิงคโปร์ เกิดจากการตกลงกันไม่ได้ สมาชิกอื่นที่ร่วมโครงการไม่ยอมสละอุตสาหกรรมเครื่องยนต์ดีเซลที่ตนมีอยู่ และให้สิงคโปร์ผลิตแต่ผู้เดียว เพื่อบริหารการตามหลัก package deal ดังรายละเอียดที่ปรากฏอยู่ในการสรุปปัญหาโครงการอุตสาหกรรมอาเซียน

โครงการอุตสาหกรรมปุ๋ยฟอสเฟตของฟิลิปปินส์ ไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควรและมีที่ท่าจะล้มเลิกไป เพราะปัญหาความไม่พร้อมเพียงในวัตถุดิบที่จะดำเนินงานโครงการอุตสาหกรรม

โครงการอุตสาหกรรมโซดาแอซของไทย ล้าช้ามากกว่าจะได้อนุมัติความเห็นชอบจากสมาชิกอื่น เกิดจากความไม่เห็นพ้องต้องกันระหว่างไทยกับสมาชิกอาเซียน ที่จะรวมเหมืองเกลือหิน เข้ากับการผลิตโซดาแอซ หลังจากได้รับอนุมัติแล้วโครงการได้หยุดชะงักอีกครั้ง เพราะเกิดปัญหาความขัดแย้งภายในประเทศ

ส่วนโครงการอุตสาหกรรมยูเรียของอินโดนีเซียและมาเลเซีย แม้จะดำเนินงานโครงการแล้วแต่ยังมีปัญหาติดตามมาในเรื่องตลาดและการแบ่งสรรการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากอุตสาหกรรมในตลาดอาเซียน

สาเหตุของความล่าช้าที่เกิดจากฝ่ายอาเซียนในโครงการร่วมมือทางเศรษฐกิจนี้พอจะสรุปพื้นฐานในการศึกษาประการที่ 2 ได้ว่า ประเทศสมาชิกอาเซียนไม่ร่วมมือกันอย่างแท้จริง เพราะต่างพยายามรักษาผลประโยชน์ของตน จึงเป็นอุปสรรคในการต่อรองกับญี่ปุ่น

ในบทสรุปนี้ ยังมีวัตถุประสงค์อีกประเด็นหนึ่งที่จะกล่าวคือ การศึกษาพัฒนาการขั้นตอนการรวมตัวทางเศรษฐกิจของกลุ่มอาเซียน ซึ่งสรุปได้ว่าการรวมตัวทางเศรษฐกิจ (Economic Integration) ของอาเซียนอยู่ในระดับเริ่มต้น เพราะมีปัญหาและอุปสรรคดังนี้

1. อาเซียนขาดประสบการณ์ความรู้ในการรวมตัวทางเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่อาศัยข้อแนะนำต่าง ๆ จากนักเศรษฐศาสตร์ และผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศ ดังนั้นโครงการอุตสาหกรรมอาเซียนเป็นข้อเสนอแนะการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ โดยการลงทุนร่วมกันในการผลิตสินค้าลักษณะเฉพาะเพื่อขยายตลาดการค้าให้กว้างและพัฒนาเศรษฐกิจในภูมิภาคให้พึ่งตนเองได้ และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในภูมิภาคให้เป็นประโยชน์ การลงทุนร่วมกันจะเป็นก้าวแรกที่น่าไปสู่การเปิดตลาดการค้าเสรี

2. พื้นฐานทางเศรษฐกิจของอาเซียนเป็นอุปสรรคประการหนึ่งในการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ เพราะส่วนใหญ่อาเซียนเป็นประเทศเกษตรกรรมมีสินค้าออกเป็นพวกโภคภัณฑ์เหมือน ๆ กันไม่เอื้ออำนวยให้รวมตัวเหมือนอย่างประเทศอุตสาหกรรม แม้จะ

สร้างโครงการอุตสาหกรรมร่วมกัน แต่ปรากฏว่าช้าชอนกัน และอุตสาหกรรมบางโครงการไปแข่งกับอุตสาหกรรมภายในประเทศของสมาชิกอาเซียน

3. ฐานะทางเศรษฐกิจของอาเซียนซึ่งอยู่ในระดับประเทศกำลังพัฒนาเป็นอุปสรรคอีกประการหนึ่งที่ทำให้การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจพัฒนาไปได้ช้า เพราะไม่สามารถดำเนินการโดยลำพังตนเองได้ต้องพึ่งพิงเทคโนโลยีและเงินทุนจากภายนอกกลุ่ม โดยเฉพาะจากประเทศพัฒนาแล้วเป็นสำคัญ ดังเช่นการที่อาเซียนมีทรัพยากรเพียงอย่างเดียวไม่สามารถดำเนินการอุตสาหกรรมให้บรรลุเป้าหมายได้ ต้องแสวงหาความร่วมมือจากภายนอก

ในการศึกษาความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างอาเซียนกับญี่ปุ่น เรื่องโครงการ STABEX และโครงการอุตสาหกรรมอาเซียนนั้นได้จำกัดช่วงระยะเวลาศึกษาตั้งแต่ปี 1977 ถึง 1980 ตลอดระยะเวลา 4 ปีที่ทำการศึกษาโครงการทั้งสองนี้ แต่ละโครงการยังไม่สำเร็จบรรลุผลอย่างบริบูรณ์

สำหรับโครงการ STABEX นั้นจากการศึกษามาตั้งแต่ปี 1977-1980 ปรากฏว่ายังไม่สามารถดำเนินการให้บรรลุผลได้ คงอยู่ในสภาพหยุดชะงัก ด้วยเหตุผลการอ้างของฝ่ายญี่ปุ่นที่ไม่ยอมรับหลักการดังกล่าวมาแล้ว แต่อย่างไรก็ตามมิใช่ว่าโครงการนี้จะล้มเลิกหรือเป็นไปได้ โครงการ STABEX นี้อาจเป็นไปได้ถ้าหากว่า วิธีการกองทุนร่วมของ UNCTAD ไม่สามารถแก้ไขปัญหาการค้ำระหว่างประเทศได้ ก็จะทำให้โครงการ STABEX กลายเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดสำหรับการแก้ไขปัญหา และคงจะต้องดำเนินการเป็นระบบโลก (Globalization) ซึ่งญี่ปุ่นเต็มใจร่วมมือในระบบโลกมากกว่าระบบการให้ระหว่างสองฝ่าย (bilateral) ทั้งหมดนี้จะเป็นไปได้หรือไม่ต้องอาศัยระยะเวลาอันยาวนาน ซึ่งจะต้องศึกษาและติดตามเหตุการณ์ต่อไป

ส่วนโครงการอุตสาหกรรมอาเซียนนับว่าประสบผลในความร่วมมือกับญี่ปุ่น เพราะโครงการอุตสาหกรรมยูเรียของอินโดนีเซียและมาเลเซีย ได้รับเงินทุนและกำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการก่อสร้าง สำหรับโครงการโซดาแอชของไทยกำลังอยู่ใน

ระหว่างการประเมินผล เพราะต้องย้ายสถานที่ตั้งโรงงาน ซึ่งการประชุมคณะกรรมการพัฒนาอุตสาหกรรมได้ลงมติอนุมัติให้ย้ายที่ตั้งจากแหลมฉบังไปอยู่ที่มาบตาพุด จังหวัดระยอง แม้ว่าโครงการอุตสาหกรรมคือเซลของสิงคโปร์จะล้มเลิกไปแล้วก็นำไปดำเนินงานในระดับชาติ และของฟิลิปปินส์ก็พยายามเสนอต่อที่ประชุมอาเซียนเปลี่ยนโครงการใหม่แทนคือโครงการถลุงแร่ทองแดง เพื่อให้สามารถดำเนินการได้ เพราะโครงการที่เสนอไว้เดิมมีปัญหาไม่สามารถบรรลุผลได้ โครงการอุตสาหกรรมอาเซียนที่เสนอไว้แต่เดิม 5 โครงการ และสามารถดำเนินการสำเร็จ 2 โครงการ และกำลังอยู่ในระหว่างการพิจารณาอีก 1 โครงการ นับว่าประสบผลสำเร็จในความพยายามรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ

ความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างอาเซียนกับญี่ปุ่นในโครงการทั้งสองบรรลุผลได้แต่ล่าช้า ซึ่งสาเหตุความล่าช้าก็คือศึกษาวิเคราะห์ไว้ในตอนต้นบทสรุปนี้แล้วว่าเกิดจากฝ่ายญี่ปุ่นที่พยายามรักษาผลประโยชน์ของตน มากกว่าจะเต็มใจให้ความร่วมมือเพราะเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มเศรษฐกิจของอาเซียน และฝ่ายอาเซียนเองมีความขัดแย้งกันภายในกลุ่มเรื่องผลประโยชน์จึงเป็นอุปสรรคในการต่อรองกับญี่ปุ่น

ข้อคิดเห็นจากการศึกษา

ในการศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่องความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างสมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับญี่ปุ่น กรณีโครงการ STABEX และโครงการอุตสาหกรรมอาเซียนนั้น ผลที่ได้รับจากการศึกษายังไม่เป็นที่น่าพอใจของผู้เขียน เนื่องจากมีปัญหในเรื่องข้อมูล อันเป็นอุปสรรคสำคัญในการเขียนวิทยานิพนธ์ทำให้วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ดูเหมือนมีขอบเขตอยู่แคบ เอกสารและข้อมูลเบื้องต้น (primary sources) ต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบการเขียนเรื่องนี้แยกกระจ่ายอยู่ตามหน่วยงานต่าง ๆ นั้นมีใช้สิ่งที่เกิดความสามารถในการรวบรวม แต่สิ่งที่จะกล่าวถึงคือข้อมูลเกี่ยวกับโครงการ STABEX และโครงการอุตสาหกรรมอาเซียนนั้นเป็นสิ่งที่ทางราชการกำลังปฏิบัติอยู่ถือเป็นความลับไม่สามารถเปิดเผยได้ ฉะนั้นข้อมูลที่ได้รับจึงมีน้อยและกว่าจะรวบรวมได้ข้อมูลมาศึกษาก็กินระยะเวลานาน เหตุการณ์ผ่านพ้นล่วงเลยไปจึงเปิดเผยได้ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นปัญหาและอุปสรรค

ในการศึกษา

มีอีกประเด็นหนึ่งผู้เขียนมีข้อเสนอแนะสำหรับผู้สนใจที่จะติดตามศึกษาต่อไปในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1. การศึกษาในรายละเอียดเป็นรายสินค้าสำหรับการส่งออกและสั่งเข้าของกลุ่มประเทศอาเซียน เป็นการศึกษาเจาะลึกเพื่อให้เข้าใจถึงปัญหาเรื่องดุลการค้า อันเป็นข้อบ่งชี้ที่น่าสนับสนุนสำหรับผู้สนใจทางเศรษฐศาสตร์ แนวโน้มดุลการค้าระหว่างอาเซียนกับญี่ปุ่นยังคงอยู่ในสภาพที่อาเซียนเสียเปรียบดุลการค้าต่อไป เพราะโครงสร้างสินค้าโภคภัณฑ์สามารถเพิ่มในค่านปริมาณ แต่ขาดเสถียรภาพในราคา ดังนั้นถ้าหากเพิ่มปริมาณสินค้าจะทำให้ราคาสินค้าลดลงตามหลัก demand และ supply สินค้าโภคภัณฑ์ควรเพิ่มขึ้นอย่างมั่นคง (Steady increase) พร้อมกันทั้งปริมาณและราคา ในสินค้านี้มีเรื่องน่าพิจารณาคือสินค้าออกเชื้อเพลิงซึ่งเป็นสินค้าที่ทำรายได้สูงให้แก่อินโดนีเซีย และมาเลเซีย ทำให้ทั้งสองประเทศมีอำนาจการต่อรองกับญี่ปุ่น มีอีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจรายละเอียดเจาะลึกลงไปคือ เรื่องในอนาคตของอาเซียนสามารถพัฒนาเชื้อเพลิงและนำไปพัฒนาอุตสาหกรรมในระยะยาวของประเทศได้ขนาดไหน กรณีประเทศไทยมีเกษตรกรชาติสามารถใช้ได้ในระยะยาว เพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมของตนได้เพียงใด และสามารถได้เป็นอำนาจการต่อรองในอนาคตเพื่อความมั่นคงของชาติได้หรือไม่เป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษา

2. การศึกษาความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างอาเซียนกับญี่ปุ่นเป็นการศึกษาที่มีขอบเขตกว้างขวาง ถ้าหากจะเน้นศึกษาความร่วมมือทางเศรษฐกิจภายในกลุ่มสมาชิกอาเซียน จึงเป็นประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจศึกษาในรายละเอียดอันเป็นแง่หนึ่งของการศึกษาการรวมตัวของกลุ่มประเทศในภูมิภาค